

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕНДОГЕННО ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Луцький національний технічний університет,
кафедра економіки та підприємництва,
43000, м. Луцьк, вул. Софії Ковалевської, 29,
тел.: 254013,
e-mail: myzase@yandex.ru

Анотація. Розглянуто передумови та визначено принципи формування стратегії ендогенно орієнтованого розвитку регіону. Досліджено можливості застосування зарубіжного досвіду із впровадження стратегії ендогенного розвитку територій.

Ключові слова: стратегія ендогенно орієнтованого розвитку регіону, ендогенний потенціал регіону, стратегія.

Annotation. The preconditions and principles of endogenously oriented regional development strategy are considered. Foreign experience of implementing of endogenous development strategies is investigated.

Key words: endogenously oriented development strategy in the region, endogenous potential of the region, strategy.

Вступ. Виражена нерівномірність у розвитку окремих регіонів України, спричинена географічними, природно-ресурсними, демографічними й історичними чинниками, посилюється через недостатність системних заходів державної регіональної політики, неефективності взаємовідносин центру з регіонами. До того ж нестабільність і жорсткі умови світової конкуренції, до яких сьогодні повинні адаптуватися як передові країни, так і країни з перехідною економікою, є причинами актуалізації пошуку нових стратегічних рішень у процесі регіонального розвитку, які спрямовані на активізацію ендогенного потенціалу територій, виявлення незадіяних джерел зростання.

Питанням планування соціально-економічного розвитку присвячені праці таких учених, як І.М. Вахович, В.Є. Воронін, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишин, М.І. Долішній, С. Дорогунцов, С.М. Злупко, В.Ю. Керецман, Е.М. Лібанова, Я.Б. Олійник, А.П. Павлюк, Д.М. Стеченко, В.І. Чужиков та інших. Разом з тим слід відмітити, що недостатньо вивченими залишаються можливості активізації ендогенного потенціалу територій. На нашу думку, саме стратегія ендогенно орієнтованого розвитку дасть можливість регіонам забезпечити конкурентні переваги на основі ефективного використання та нарощення внутрішнього потенціалу.

Постановка завдання. Визначення передумов формування та впровадження стратегії ендогенно орієнтованого розвитку регіону.

Результати. Як відомо, у спадок від командно-адміністративної системи колишнього СРСР вітчизняна економіка отримала систему нераціональних як міжрегіональних, так і внутрішньорегіональних зв'язків. Централізована система управління економікою, досягнення планових показників будь-якою ціною, максимальне забезпечення "центру" товарами та послугами, ігнорування інтересів периферії призвели до значної міжрегіональної диференціації в соціально-економічному розвитку територій і суттєвих порушень екологічної сфери. Серед основних проблем регіонального розвитку радянського періоду та їх наслідків, на нашу думку, доцільно виділити:

- надмірну централізацію, яка передбачала розробку планів розвитку територій ззовні, що не давало можливості враховувати регіональні особливості та потреби;
- неефективні міжбюджетні відносини, які формувалися внаслідок того, що всі податкові збори йшли в "центр", звідки розподілялися по регіонах (республіках), а

це призводило до занепаду економічної й соціальної активності місцевої влади та населення;

- деформованість господарської системи регіону, яка виникла через те, що спеціалізація регіону не завжди відповідала природно-ресурсним умовам;
- нераціональне використання природно-ресурсного потенціалу та нанесення значної шкоди навколишньому середовищу;
- знищення етнографічної самобутності регіонів, національних і місцевих історико-культурних пам'яток.

Наслідки надмірної екзогенізації розвитку регіонів та неефективних реформ, які були проведені в пострадянський період, показали необхідність вироблення нових ефективних стратегій розвитку територій на основі відтворення та ефективного використання наявного ресурсного потенціалу регіонів з метою забезпечення стабілізації та зростання їх економіки за умови дотримання загальнонаціональних інтересів. На наш погляд, саме стратегія ендегенно орієнтованого розвитку регіону здатна забезпечити нарощення конкурентних переваг і дозволить вирішити проблеми соціально-економічного розвитку територій.

Вивчаючи можливості й умови застосування ендегенно орієнтованої стратегії розвитку регіонів в Україні, зупинимося на досвіді європейських країн, де вже певний час існує практика застосування ендегенних стратегій територіального розвитку. Так, зокрема, зарубіжні дослідники зазначають, що реалізація стратегічних цілей ендегенного розвитку досягається за умов:

- коли ендегенний розвиток інтерпретується не як стратегія, що спрямована “всередину” (inward-looking), а швидше як стратегія, що використовує ендегенний потенціал задля зміцнення конкурентоспроможності громад на територіальному, загальнонаціональному та міжнародному рівнях [1];
- тісного поєднання зусиль і постійної координації дій влади, бізнесу та громади [2–4].

Цікавими є дослідження словацьких учених у визначенні ролі місцевого самоврядування в процесах розробки та забезпечення реалізації стратегії ендегенного регіонального розвитку. Так, у процесі ендегенного регіонального розвитку місцеве самоврядування Словаччини покликане виконувати такі функціональні ролі: “стратега”, “лідера”, “посла” та “менеджера ключових управлінських функцій” [5]. Як “стратег” місцевого самоврядування (разом із державними установами та приватним сектором) “діагностує” фактори впливу на регіональну економіку, формує бачення майбутнього регіону, трансформує бачення в практичні заходи, здійснює моніторинг і коригування заходів задля забезпечення бажаних результатів.

Як “лідер” місцевого самоврядування концентрує свої зусилля на досягненні консенсусу та підтримки, які необхідні для виконання стратегії, адже багато видів діяльності не підлягають контролю місцевого самоврядування, а залежать від ефективності дій як окремих недержавних установ і підприємств, так і від їхнього співробітництва. Важливість ролі “лідера” полягає в спрямуванні роботи всіх “учасників” у напрямі досягнення загальної мети.

Слід відмітити, що на функціонування регіональної системи справляють вплив, звичайно ж, як діяльність сусідніх регіонів, центральних органів влади, так і зарубіжних організацій, особливо в прикордонних регіонах. Оскільки ця діяльність лежить за межами прямого контролю місцевого самоврядування, воно повинне виступати в ролі “посла”, який має дбати та захищати інтереси власної території.

Також важливою є роль менеджера з економічних питань (підтримка підприємницької діяльності, технічна допомога, трансфер технологій, маркетингова інформація) і з питань освіти, розвитку людських ресурсів, науки тощо.

Як в Україні, так і в інших країнах Центральної та Східної Європи процеси переходу від соціалістичної системи до ринкової економіки пов'язані з поглибленням існуючих регіональних диспропорцій і виникненням нових. Для подолання зазначених нерівностей як у відсталих, так і в розвинутих регіонах науковці пропонують застосувати концепцію ендегенного регіонального розвитку в контексті створення ефективної децентралізованої влади, яка націлена на перенесення прийняття рішень на місця. Це пояснюється тим, що органи місцевого самоврядування, державні установи, громадські організації та приватний сектор певного регіону володіють більш детальною інформацією для вироблення та прийняття рішень, ніж центральні органи влади.

На нашу думку, тісна взаємодія органів місцевого самоврядування з територіальною громадою є необхідною умовою реалізації стратегії ендегенно орієнтованого розвитку регіону. Це відповідає засадам так званої “партисипативної демократії” (від англ. *participate* – брати участь), що полягає в активній участі громадськості в процесах державного та місцевого управління.

Якщо звернутися до надбань української економічної науки, то найвлучнішою є думка Івана Франка про те, що “кожна держава складається з громад – сільських чи міських, то все одно перше і найголовніше завдання тих, хто управляє державою, країнами, повітами має бути таке, щоб добре упорядкувати і мудрими правами якнайбільше забезпечити найменшу, але основну одиницю. Бо коли громада зле впорядкована, бідна, темна й сама в собі розлазиться, то очевидно, що й увесь побудований на ній порядок повітовий, крайовий і державний не може бути тривалим” [6].

На наш погляд, лише від поєднання, з одного боку, регіональної політики, яка, опираючись на національну культуру з її регіональними особливостями, може забезпечити сприятливі умови для місцевого розвитку територіальних громад, а з іншого – від активності та бажання місцевого населення вибудувати “власний дім” залежить майбутнє як кожної людини, так і країни в цілому.

Обґрунтовуючи роль стратегічного планування в процесі ендегенно орієнтованого розвитку регіону, зупинимось на розгляді поняття “стратегія регіонального розвитку”.

Слід відмітити, що на цей час немає погодженості у визначенні цього поняття. Існує підхід, за яким стратегія розвитку регіону – це стрижень, унікальна та цінна *позиція*, навколо якої зосереджуються всі види діяльності, що здійснюються на певній території [7, с.115–116].

В основі іншого підходу лежить трактування стратегії, як комплексного *плану* розвитку регіону [8–10]. Зокрема, у “Методичних рекомендаціях щодо формування регіональних стратегій розвитку” регіональна стратегія розвитку трактується як “стратегічний план розвитку регіонів, що визначає цілі, завдання, пріоритети, напрям сталого економічного і соціального розвитку...” [11].

Справедливою є думка про те, що стратегія повинна не лише визначати орієнтир і цілі розвитку, але й забезпечувати реалізацію встановлених цілей [12]. Тобто стратегію розвитку регіону потрібно розглядати комплексно, адже вона є одночасно і метою, і порядком дій, спрямованих на забезпечення досягнення мети.

Таким чином, *стратегію ендегенно орієнтованого розвитку регіону* пропонуємо розглядати як довгостроковий план розвитку регіону, метою якого є забезпечення конкурентних переваг території на основі збереження та нарощення ендегенного потенціалу регіону.

Ураховуючи це визначення та концептуальні засади ендегенно орієнтованого розвитку регіону, визначимо принципи формування стратегії ендегенно орієнтованого розвитку регіону, дотримання яких дасть можливість забезпечити її дієвість і результативність.

Пріоритетність. Пріоритетом стратегії ендегенно орієнтованого розвитку регіону є активізація ендегенного потенціалу.

Субсидіарність. Стратегія ендогенно орієнтованого розвитку регіону передбачає можливість вирішення якомога більшого кола проблем на місцях.

Інноваційність. Стратегія ендогенно орієнтованого розвитку території повинна розроблятися з урахуванням якомога ширшого впровадження інноваційної діяльності в усіх напрямках.

Публічність, прозорість. Обов'язкове забезпечення участі територіальної громади й розповсюдження інформації (висвітлення в ЗМІ) у процесі розробки та впровадження стратегії ендогенно орієнтованого розвитку, що дає можливість урахувати реальні можливості та потреби місцевого населення.

Збалансованість. Стратегія ендогенно орієнтованого розвитку регіону повинна забезпечувати збалансований розвиток соціальної, економічної та екологічної сфер регіону.

Альтернативність. Стратегія ендогенно орієнтованого розвитку регіону повинна містити наперед визначені альтернативи використання внутрішніх ресурсів.

Довгостроковість. Стратегія ендогенно орієнтованого розвитку регіону повинна забезпечувати реалізацію цілей на довгострокову перспективу.

Реалістичність. При розробці стратегії повинні бути враховані регіональна специфіка та можливості досягнення поставленої мети.

Ефективність. Ефект (економічний, соціальний) від нарощення конкурентних переваг регіону має перевищувати витрати місцевих і задіяних ресурсів.

Відповідність. Стратегічні цілі розвитку регіонів та їх структурних одиниць повинні відповідати ендогенним особливостям територій. Наприклад, розвиток туристичної сфери доцільний у Закарпатті, Криму, на Волині й т.д.

Дотримання загальнонаціональних інтересів. Стратегія ендогенно орієнтованого розвитку регіону має розроблятися з дотриманням інтересів держави в цілому.

Висновки. Отже, причини та наслідки надмірної екзогенізації розвитку регіонів у минулому показали актуальність розробки нової ефективної стратегії регіонального розвитку, спрямованої на активізацію місцевого потенціалу.

Зарубіжний досвід застосування ендогенної стратегії регіонального розвитку підкреслює необхідність тісної взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування та громади в процесі її розробки й реалізації.

Визначені також принципи формування стратегії ендогенно орієнтованого розвитку регіону, застосування яких лише в поєднанні забезпечать її дієвість і результативність.

1. Muhlinghaus S. Endogenous Development in Swiss Mountain Communities / Sabine Muhlinghaus, Samuel Walty // Mountain Research and Development. – 2001. 3. – Vol 21. – P. 236–242.
2. Robert J. Stimson. Regional Economic Development : Analysis and Planning Strategy / Robert J. Stimson, Roger R. Stough, Brian H. Roberts ; Springer Berlin Heidelberg. – New York, 2006. – 452 p.
3. Vazquez-Barquero A. Endogenous Development : Analytical and Political Issues / A. Vazquez-Barquero ; The Regional Question in Economic Development. – New York ; London : Routledge, 2006.
4. Isaksen A. Building Regional Innovation System: Is Endogenous Industrial Development Possible in the Global Economy? / A. Isaksen // Canadian Journal of Regional Science. – Spring, 2001. – P.101–120.
5. Koziak R. The position of selfgovernment in the Slovak Republic / Radoslav Koziak, Katarina Sofrancova ; Studia Universitatis “Vasile Goldiș” Arad Economic Sciences (Studia Universitatis “Vasile Goldiș” Arad Seria Științe Economice), issue: 1-1/ 2008. – P. 161–171, on www.cceol.com.
6. Варда Я. Острови надій: розробка стратегій локального розвитку / Я. Варда, В. Клосовські. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2003.
7. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : навчальний посібник / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська. – К. : КНЕУ, 1999. – 384 с.
8. Довгань Л.Є. Стратегічне управління : навчальний посібник / Л. Є. Довгань, Ю. В. Каракай, Л. П. Артеменко. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 440 с.
9. Міщенко А. П. Стратегічне управління : навчальний посібник / А. П. Міщенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 336 с.

10. Герасимчук З. В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону : монографія / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович. – Луцьк : ЛТДУ, 2002. – 248 с.
11. Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку. Затверджені наказом Міністерства економіки з питань європейської інтеграції України від 29 липня 2002 р. № 224.
12. Сімонова В. С. Еволюція категорій “стратегія” та “стратегічне управління” / В. С. Сімонова // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 5(59). – С. 117–120.

Рецензенти:

Вахович І.М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Луцького національного технічного університету;

Ковальська Л.Л. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та підприємництва Луцького національного технічного університету.

УДК 332.122:338.45

ББК 65.30

Качуріна Н.М.

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ Й ОЦІНКИ ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Полтавський національний технічний університет імені
Юрія Кондратюка,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра фінансів, банківської справи та державного
управління,
36011, м. Полтава, просп. Першотравневий, 24,
тел.: 0954224872,
e-mail: natali-serova@list.ru

Анотація. Аналіз та оцінка промислового потенціалу в сучасних умовах стає важливим інструментом планування промислового розвитку регіонів. У роботі запропоновані етапи розробки методики аналізу й оцінки промислового потенціалу регіону, наведені підходи до аналізу, згруповані сучасні методики та критерії оцінки потенціалу залежно від завдань аналізу й оцінки. Розроблена схема проведення методики оцінки, яка буде використовуватися при розробці деталізованої методики та безпосередній оцінці промислового потенціалу регіону.

Ключові слова: промисловий потенціал регіону, методика оцінки, критерій оцінки, кластерний аналіз, інтегральний показник, економетрична модель, балансова модель, задача математичного програмування.

Annotation. In modern terms region industrial potential analysis and estimation becomes an important instrument of industrial development planning. There have been resulted approaches to analysis, grouped modern methods and criterions of potential estimation according to the tasks of analysis and estimation in the article. There have been developed the chart of the leadthrough of estimation method, which can be used in developing of detailed method and direct estimation of region industrial potential.

Key words: region industrial potential, estimation method, estimation criterion, cluster analysis, integral index, econometric model, balance model, task of the mathematical programming.

Вступ. У сучасних умовах господарювання розвиток вітчизняного промислового комплексу залишається основою соціально-економічного розвитку країни. Разом з тим необхідність децентралізації державних функцій з управління соціально-економічним розвитком регіонів, у т. ч. розвитком регіональних промислових комплексів, обґрунтовує доцільність проведення наукових досліджень з розробки стратегій промислового розвитку регіонів. Застосування оцінки промислового потенціалу регіонів при цьому